

ΟΙ ΤΙΤΟΥΛΑΡΙΟΙ ΑΡΧΙΕΡΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Υ Π Ο
ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΤΣΟΥΒΑΛΗ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Εἰς τὴν μακράκινα ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας μας, ὁ ἐπισκοπικὸς βαθμὸς τῆς Ἱερωσύνης ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς ἐνότητος τῶν πιστῶν¹.

Οἱ ἐπίσκοποι, ὡς διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, ἔκκουν τὴν καταγωγὴν αὐτῶν θεόθεν καὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας. Συγκεντρώνουν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποῖαν καὶ μεταδίδουν διὰ τῆς χειροτονίας εἰς ἑτέρους, συμφώνως πρὸς τοὺς Κανόνας καὶ καθίστανται οὕτω ἡ πηγὴ καὶ τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ ὄρατὴ κεφαλὴ τῆς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας².

Ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς συστάσεως τῆς Ἐκκλησίας, κάθε μεγάλη πόλις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εἶχε τὸν ἐπίσκοπόν της. Λόγω ὅμως τῶν διωγμῶν ἦτο ἀπαραίτητος ἡ παρουσία τοῦ ἐπισκόπου ἀκόμη καὶ εἰς τὰς μικρὰς πόλεις, τὰς κώμας καὶ τὰ χωρία πρὸς συγκράτησιν τοῦ λαοῦ. Οὗτοι προΐσταντο ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐκαλοῦντο «ἐγχώριοι» ἢ «ἀγροικίαι» ἢ «μονοικίαι»³.

---

1. Ἰωάννου Ζηζιούλα (νῦν Μητροπολίτου Περγάμου), Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θεῷ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, Ἀθήναι 1965, 147-148.

2. Κανὼν Θ' τῆς Ἀντιοχείας. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι, Ἀθήναι 1949², 175. Πρβλ. Χρήστου Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1956², 282. Παναγιώτου Τρεμπέλα, Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, 2 (Ἀθήναι 1959), 370. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Ἐπίσκοπος, Θ.Η.Ε., 5 (1964), 786-787. Παντ. Ροδοπούλου, Μητροπολίτου Τυρολόης καὶ Σερεντίου, Μαθήματα Κανονικοῦ Δικαίου, Θεσσαλονίκη 1986, 139.

3. Παντελεήμονος Ροδοπούλου, Μητροπολίτου Τυρολόης καὶ Σερεντίου, ἐνθ' ἄνωτ., 167.

Ἀπὸ τοῦ γ' αἰῶνος περίπου ἐμφανίζονται οἱ χωρεπίσκοποι, ἤτοι οἱ ἐπίσκοποι τῶν χωρίων, τοὺς ὁποίους ἀποκοτῶν οἱ ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων πόλεων εἴτε ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῆς ἐπαρχίας των καὶ τῆς πληθῆος τῶν ὑποθέσεων, εἴτε ἕνεκα γήρατός των καὶ οἱ ὁποῖοι ἐξηρτῶντο διοικητικῶς ἐκ τῶν ἐπισκόπων τῶν πόλεων. Τοῦτο διαπιστώνεται τὸ πρῶτον εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Ἀγκύρας (314 μ.Χ.), ἣ ὁποία ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς χωρεπισκόπους νὰ χειροτονοῦν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἄνευ τῆς ἐπὶ τούτῳ ρητῆς ἀδείας τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ζ' αἰῶνος (691 μ.Χ.) ἡ Ἐκκλησία, διὰ τοῦ 37ου Κανόνος τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τῶν περιστατουμένων Ἐκκλησιῶν, τοῦ ὁποίου ἐπιλαμβάνεται καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Α' (1081-1118 μ.Χ.) διὰ τῆς 33ης Νεαρᾶς αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ συρρίκνωσις τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Θρόνου, λόγῳ τῶν κατακτῆσεων, ἐσυνεχίζετο, διὰ τοῦτο τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ νὰ μὴ μείνη ἀπροστάτευτον τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα καὶ πνευματικὸν ποιμένος ἐστερημένον, ἤτοι ἀνεπίσκοπον, εἰς τὸ ἔλεος τῶν κατακτητῶν, παρεχόμενον «κατ' ἐπίδοσιν» ἐπαρχίας τινὰς ἀλλὰ καὶ πατριαρχικὰς καὶ σταυροπηγιακὰς Μονὰς εἰς πλησιοχώρους ἢ καὶ ἀπομεμακρυσμένας Μητροπόλεις ἢ Ἐπισκοπὰς τοῦ Θρόνου «δίχα μέντοι τῆς ἐν τῷ ἱερῷ συνθρόνῳ ἐγκαθιδρύσεως».

Ἐκτὸς ὅμως τούτου, ἡ Ἐκκλησία ΚΠόλεως, ἐξ ὅσων δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, ἀπὸ τοῦ ιε' αἰῶνος παρέχει τοὺς τίτλους πάλαι ποτὲ διαλαμψασῶν ἐπαρχιῶν εἰς ἐγκρίτους κληρικούς προκειμένου νὰ τοὺς ἀναθέσῃ διαφόρους ἐκκλησιαστικὰς διακονίας, γεγονόςς τὸ ὅποῖον ἄλλοτε περιορίζεται «οὐ μόνον ὡς ἀντίθετον πάντῃ καὶ ἐναντίον τοῖς ἱεροῖς κανόσιν... ἀλλὰ καὶ ὡς μυρίων κακῶν... τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ πρόξενον», ἄλλοτε παραχωρεῖται «κατὰ συγκατάβασιν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἀνάγκην πολιτικὴν τοῖς συνεδριάζουσι παρὰ τῇ ἀγίᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ ἐγκρίτοις ἀρχιερεῦσι» καὶ ἄλλοτε ἐπαναφέρεται ὡς «ἀρχαῖον τῆς Ἐκκλησίας ἔθος» ἐπειδὴ «τὰ μὲν δογματικὰ καὶ ὅσα ἀμεταβλήτοις κεκῶνται νομοθεσίαις ταῦτα ἄψαυστα ὅλως καὶ ἀνεπιχείρητα διατηρεῖν παντὶ σθένει ἐπάναγκες, τὸ δὲ ἔθιμα καὶ τάξεις τινὰς ὅτε μὲν ἀνακαλεῖν ὅτε δὲ πρὸς τὸν καιρὸν μεταβάλλειν ἐπὶ καταρτισμῷ τοῦ χριστιανύμου πληρώματος ἔργον πάντως τῆς προνοητικῆς οικονομίας (τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐστίν)».

Τούτου λοιπὸν τοῦ θεσμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἱστορικὴν πορείαν ἐπιλαμβάνομαι εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν μου, ἣ ὁποία καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐπτὰ κεφάλαια. Οὕτω τὸ πρῶτον κεφάλαιον περιλαμβάνει τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ διωγμοὶ καὶ ἡ ἐμφάνισις τῶν αἰρέσεων μαζὶ μὲ τὴν ἀύξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πιστῶν ὠδήγησαν εἰς τὴν ἀνάγκην, ὥστε αἱ ἐκκλησιαστικαὶ κοινότητες τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου νὰ ἀποτελέσουν ξεχωριστὴν εὐχαριστηριακὴν σύναξιν, ἤτοι ἰδίαν Ἐκκλησίαν

ὕπὸ ἰδίου ἐπισκόπου, τοὺς ἐπισκόπους τῶν πόλεων καὶ τοὺς χωρεπισκόπους, οἱ ὅποιοι δυστυχῶς πολὺ ἔνωρις ἤρχισαν νὰ ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν ἐπισκόπων τῶν πόλεων. Τὸ δεύτερον κεφάλαιον περιλαμβάνει τὸν δ' αἰῶνα, κατὰ τὸν ὅποιον ἤρχισαν νὰ διευθετῶνται συνοδικῶς πλεόν ὑπὸ τῆς μὴ διωκομένης Ἐκκλησίας τὰ ἀπασχολοῦντα αὐτὴν προβλήματα. Τοιαῦτα ἦσαν μετὰξὺ ἄλλων τὸ θέμα τῆς καθόλου διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰ σχετιζόμενα μὲ τοὺς χωρεπισκόπους θέματα. Οὕτω αἱ σύνοδοι τῆς Ἀγκύρας (314 μ.Χ.), τῆς Νεοκαισαρείας (315 μ.Χ.), τῆς Α' Οἰκουμενικῆς (325 μ.Χ.), τῆς Ἀντιοχείας (341 μ.Χ.) καὶ τῆς Σαρδικῆς (343 μ.Χ.), ἐπιλαμβάνονται ὅπως καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος τοῦ περιορισμοῦ τῶν κανονικῶν ὑπερβασίῶν τῶν χωρεπισκόπων. Τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ ε' μέχρι καὶ τοῦ ιε' αἰῶνος περιλαμβάνει τὸ τρίτον κεφάλαιον. Εἰς αὐτὸ ἐπισημαίνεται ἡ μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χωρεπισκόπων καὶ ἡ ἐμφάνισις τῶν περιστατουμένων ὑπὸ τῶν βαρβάρων Ἐκκλησιῶν περὶ τῶν ὁποίων ἐπιλαμβάνεται ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ὁ Α'. Ἐπίσης εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον γίνεται ἀναφορὰ περὶ τῶν κατ' οἰκονομίαν ἐκκλησιαστικὴν γενομένων («κατ' ἐπίδοσιν») παραχωρήσεων ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τῆς ἐμφανίσεως τῶν τιτουλαρίων ἀρχιερέων. Τὸ τέταρτον κεφάλαιον περιλαμβάνει τοὺς ιε' καὶ ιζ' αἰῶνας μὲ τὰ πρῶτα γνωστὰ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ὑπομνήματα ἐκλογῆς τιτουλαρίων ἀρχιερέων. Τὸ πέμπτον κεφάλαιον περιλαμβάνει ἐκλογὰς καὶ χειροτονίας τιτουλαρίων ἀρχιερέων, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ιη' καὶ τῶν μέσων τοῦ ιθ' αἰῶνος. Τὸ ἕκτον κεφάλαιον περιέχει τὰς ἐκλογὰς τιτουλαρίων ἀρχιερέων, τὰς γενομένας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1860 μέχρι τοῦ ἔτους 1918. Καὶ τέλος τὸ ἕβδομον, αὐτὰς αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ ἔτους 1925 μέχρι καὶ τῆς 21ης Μαρτίου τοῦ ἔτους 1972. Τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην ἐκλέγεται ὁ τελευταῖος τιτουλάριος ἐπίσκοπος τῆς πατριαρχείας Ἀθηναγόρου τοῦ Α'. Τὰς μετὰ ταῦτα καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐκλογὰς τιτουλαρίων ἀρχιερέων θέλω δημοσιεύσει ἐν καιρῷ συμπληρωματικῶς.

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας περιλαμβάνεται πίναξ τῶν ἀπὸ τοῦ ιε' αἰῶνος μέχρι καὶ τῆς 21ης Μαρτίου τοῦ ἔτους 1972 ἐκλεγέντων τιτουλαρίων ἀρχιερέων εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ

- B.E.Π. Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων. Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1955 ἔξ.
- E.A. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, ΚΠολις 1880-1923.
- E.E.B.Σ. Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἀθῆναι 1924 ἔ.
- E.E.Θ.Σ.Π.Α. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1924 ἔ.
- E.E.Θ.Σ.Π.Θ. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1953 ἔ.
- E.E.Κ.Σ. Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν, Ἀθῆναι 1938 ἔ.
- E.N.Σ.Π.Α. Ἐπετηρὶς Νομικῶν Σπουδῶν Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1925 ἔ.
- E.Π.Ε.Θ.Χ. Ἐπιστημονικὴ Παρουσία Ἐστίας Θεολόγων Χάλκης, Ἀθῆναι 1987 ἔ.
- Θ.Η.Ε. Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τ. 1-12, Ἀθῆναι 1962-1968.
- Κ.Υ.Π.Α. Κῶδιξ Ὑπομνημάτων Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακίου (ΚΠ6-λεως).
- Π.Α.Α. Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1926 ἔ.
- Πηδάλιον Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηδὸς τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, Ἀ γ α π ί ο υ Ἱερομονάχου καὶ Ν ι κ ο δ ῆ μ ο υ Μοναχοῦ, Ἐκδοσις Ἀστέρος, Ἀθῆναι 1970⁷.
- D.A.C.L. Dictionnaire d' Archéologie Chrétienne et de Liturgie, 1-15, Paris 1907-1953.
- E.O. Echos d' Orient, 1-39, Constantinople et Paris 1897-1942.
- M.M. Fr. Miklosich et Ios. Müller, Acta et Diplomata Graeca medii aevi sacra et profana, τόμ. 1-6, Vindobonae 1860-1890 (φωτοτυπ. ἐπανάκδοση, Ἀθῆναι ἄ.ἔ. καὶ Aalen 1968).

- Mansi, c.c. J. D. M a n s i, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, 1-31, Fiorentinae et Venetiis 1759-1798.
Ἀνατύπωσις μετὰ συνεχίσεως μέχρι 1902 ὑπὸ J. B. Martin-L. Petit, r. 1-53, Paris - Leipzig 1901-1927.
- Migne, P.G. Patrologiae cursus completus, series Graeca, ἔκδ. J. P. Migne, Paris 1857-1912.
- Migne, P.L. Patrologiae cursus completus, series Latina, ἔκδ. J. P. Migne, Paris 1844-1890.
- R.O.C. Revue de l' Orient Chrétien, Paris 1896 seqq.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΟΙ ΑΙΩΝΕΣ.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐπισυναγαγὼν τὸν λαὸν τῶν πιστῶν αὐτοῦ, παρέλαβεν ὡς συνεργάτας τοὺς Ἀποστόλους, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἐχορήγησε τὸ κύρος τῆς προσωπικῆς Αὐτοῦ ἐξουσίας, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν Χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹. Ἀποστελλόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, διὰ τὴν κηρύξουν καὶ τὴν βαπτίσουν πάντα τὰ ἔθνη², ὡς ἄμεσοι ἀντιπρόσωποι Αὐτοῦ, μετέδωσαν, διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως, τὴν Χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς πρώτους ἑπτὰ διακόνους καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπους πρεσβυτέρους καὶ ἐπισκόπους³. Καὶ ἐνῶ οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἐχρημάτισαν ἐπίσκοποι ἐπὶ μέρος τινὸς Ἐκκλησίας⁴ μετέδωσαν τὴν ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς διαδόχους των ἐπισκόπους⁵. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀπόστολοι δὲν εἶναι μόνον οἱ πρῶτοι

1. Ματθ. 10,1. Λουκ. 9,1 καὶ 10,19. Πράξ. 2,4. Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1956, 282. Παν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, 2, Ἀθήναι 1959, 371. Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλίδου, Ἐπισκόπου Κατάνης, Ἡ Χριστιανικὴ Ἱερωσύνη (Ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως τῶν δέκα πρώτων αἰώνων μ.Χ.), Ἀθήναι 1988, 77 καὶ 306-308.

2. Ματθ. 28,19. Πρβλ. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Ἐκ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1941, 4.

3. Πράξ. 6,6 καὶ 14,23. Α΄ Τιμ. 4,14. Β΄ Τιμ. 1,6. Τίτ. 1,5. Πρβλ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δοκίμιον Συμβολικῆς ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, Ἀθήναι 1904, 67. Ἡλ. Ἀλεξάνδριδου, Πρόεδρος — Τὸν τόπον ἐπέχων, Ὀρθοδοξία, 2 (1927), 198. Παν. Παναγιωτάκου, Ὁ Οἶκ. Πατρ. Θρόνος τῆς ΚΠόλεως, Ἀθήναι 1948, 15. Κατὰ τὸν Βασ. Στεφανίδην (Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1959, 43) οἱ βαθμοὶ οὗτοι δὲν ἀπαντοῦν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς συγχρόνως παντοῦ καὶ τὰ ὄνόματα ταῦτα δὲν εἶχον ἀμέσως μονιμοποιηθῆ. Παντελεήμονος Ροδοπούλου, Μητροπολίτου Τυρολόης καὶ Σερεντίου, Ἡ ἱεραρχικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β΄ ἐν Βατικανῷ Συνόδου, Θεσσαλονίκη 1969, 26-27. Τοῦ Ἰδίου, Μαθήματα Κανονικοῦ Δικαίου, Θεσσαλονίκη 1986, 167. Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλίδου, Ἐπισκόπου Κατάνης, ἐνθ' ἄνωτ., 252-253 καὶ 302-303.

4. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ σημασία τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, «Νέα Σιών», 10, 1910, 341.

5. Ρώμης Κλήμεντος, Πρὸς Κορινθίους Α΄ 44,2, Β.Ε.Π., 1, 30,35-38. Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν Κανόνων..., Γ΄, Ἀθήναι 1853, 17. Ἰ. Εὐταξίου, Τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τὰ περὶ ἱερατικῆς ἐξουσίας, Α΄, Ἀθήναι 1872, 37. Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλίδου, Ἐπισκόπου Κατάνης, ἐνθ' ἄνωτ., 50.

θεμελιωται τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ οἱ πρῶτοι ὀργανωταὶ τῶν διαφόρων χριστιανικῶν κοινοτήτων⁶. Οἱ Ἀπόστολοι, ὡς τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς δράσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, κατὰ προτίμησιν εὐηγγελίζοντο πρωτίτως τὰς πόλεις καὶ μάλιστα τὰς πρωτεύουσας τῶν ρωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἀπετείνοντο κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς Ἰουδαίους τῆς διασπορᾶς καὶ κατόπιν εἰς τοὺς ἐθνικούς. Φυσικῶς ἢ τοιαύτη σειρὰ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ διηκολύνε τὴν εὐρεῖαν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ οὕτω ἀπὸ τὰ πολυπληθῆ κέντρα τῶν πόλεων διεδόθη εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν⁷.

Οἱ χριστιανοὶ ὅμως τῶν μικρῶν πόλεων καὶ χωριῶν τῆς ὑπαιθρου μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ β' αἰῶνος⁸ συνήρχοντο εἰς τὰς λατρευτικὰς συνάξεις τῶν πλησιεστέρων μεγάλων πόλεων καὶ ἀποτελοῦσαν μίαν εὐχαριστιακὴν ἐνότητα, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ ὁ φιλόσοφος Ἰουστίνος εἰς τὴν Α' Ἀπολογία του⁹. Οἱ διωγμοὶ ὅμως καὶ ἡ ἐμφάνισις τῶν αἱρέσεων μαζὶ μὲ τὴν αὐξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πιστῶν ὠδήγησαν εἰς τὴν ἀνάγκην, ὥστε αἱ ἐκκλησιαστικαὶ κοινότητες τῆς ὑπαιθρου ἢ ἄλλως ἐγχώριοι ἢ ἀγροικαὶ ἢ μονοικιαί¹⁰ νὰ ἀποτελέσουν ξεχωριστὴν εὐχαριστιακὴν σύναξιν, ἥτοι ἰδίαν Ἐκκλησίαν ὑπὸ ἰδίους ἐπισκόπους, τοὺς χωρεπισκόπους, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν Ἰωάννην Ζηζιούλαν (ὑν Μητροπολίτην Περγάμου), ἦσαν ἀρχικῶς πλήρεις ἐπίσκο-

6. Ἀ μ. Ἀ λ ι β ι ζ ἄ τ ο υ, Ἡ σημασία..., 339. Χ ρ. Β ο ὑ λ γ α ρ η, Ἡ ἐνότης τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1974, 372-409. Π α ν τ ε λ ε ῆ μ ο ν ο ς Ρ ο δ ο π ο ὑ λ ο υ, Μητρ. Τυρολόης καὶ Σερεντίου, Μαθήματα..., 179. Δ η μ. Β α κ ἄ ρ ο υ, Πρωτοπρεσβυτέρου, Ἡ ἱερωσύνη στὴν ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία τῶν πέντε πρώτων αἰῶνων, Θεσσαλονίκη 1986, 184. Ἰ α κ ὠ β ο υ (Γ ε ω ρ γ ἴ ο υ) Π η λ ἰ δ ο υ, Ἐπισκόπου Κατάνης, ἐνθ' ἄνωτ. 248.

7. Πράξεις 9,30. 13,1. 5. 6. 13. 14. 14,16. 20. 16,12. 17,1. 19. Β' πρὸς Κορινθίους I, I. Ἀ λ ε ξ ἄ ν δ ρ ε ῖ α ς Κ λ ῆ μ ε ν τ ο ς, Στρωματεῖς, 6,18, Β.Ε.Π., 8, 242,31-35. Ὠ ρ ι γ ἔ ν ο υ ς, Κατὰ Κέλσου, 3,9,5, Β.Ε.Π., 9,187,7. Ε ὑ σ ε β ἴ ο υ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 6,42,1. Β.Ε.Π., 19, 377,40-41. Κ ὺ ρ ο υ Θεοδωρήτου, Α' Τμ. κ. 3, Migne, P.G., 82, Paris 1864, 804c. Πρβλ. Η. Β. S w e t e, Theodori Mopsuetini in epist. C. Pauli commendarii, Cambridge 1880-1882, II, 121-125. Α. H a r n a c k, Die mission und ausbreitung des Christentums in den ersten drei jahrhunderten, II, Leipzig 1902, 278. Ν ο υ β ἴ α ς Ἀ ν θ ἴ μ ο υ, Ἡ κυριαρχικὴ ἐξουσία ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Ἀλεξάνδρεια 1950, 82. Β α σ. Σ τ ε φ ἄ ν ἰ δ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., 97-98. Γ ε ρ. Κ ο ν ι δ ἄ ρ η, Γενικὴ Ἐκκλησι. Ἱστορία, Ἀθήναι 1957, 146. Π α ν τ ε λ ε ῆ μ ο ν ο ς Ρ ο δ ο π ο ὑ λ ο υ, Μητρ. Τυρολόης κλπ., Μαθήματα..., 167.

8. Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Ζ η ζ ι ο ὑ λ α, Μητροπ. Περγάμου, Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θείᾳ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, Ἀθήναι 1965, 145. Δ η μ. Β α κ ἄ ρ ο υ, Πρωτοπρ., ἐνθ' ἄνωτ., 286.

9. Μ ἄ ρ τ υ ρ ο ς Ἰ ο υ σ τ ἴ ν ο υ, Ἀπολογία Α', 67,3, Β.Ε.Π., 3, 198,12-13.

10. Π α ν τ ε λ ε ῆ μ ο ν ο ς Ρ ο δ ο π ο ὑ λ ο υ, Μητρ. Τυρολόης κλπ., Μαθήματα..., 167. Πρβλ. Π η δ ἄ λ ι ο ν, ἐνθ' ἄνωτ., ἐρμην. ΙΖ' Κανόνος Δ' Οἴκου. Συνόδου, 199-200.

ποι¹¹. Καὶ τοῦτο διότι οἱ ἐπίσκοποι ἀπετέλουν τὸ κέντρον τῆς ἐνότητος καὶ τοὺς φρουροὺς τῆς Ἐκκλησίας¹² καὶ οἱ ὁποῖοι ἠδύνατο νὰ ἐνισχύουν ψυχικῶς καὶ ἠθικῶς τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ προστατεύουν οὕτως τὴν ἐνότητα, τὴν ἀποστολικὴν ἀλήθειαν, τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν πίστιν. Ἄλλὰ καὶ πρὸ τῶν διωγμῶν οἱ Ἀπόστολοι παραλλήλως πρὸς τὰς χειροτονίας ἐπισκόπων διὰ μεγάλας πόλεις ἢ περιφερείας, ὡς τοῦτο συνέβη μὲ τὰς περιπτώσεις τοῦ Τιμοθέου¹³ καὶ τοῦ Τίτου¹⁴ ἐγκαθίστων ἐπισκόπους καὶ εἰς τὰς μικρὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, γεγονός τὸ ὁποῖον νομίζω μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ Ρώμης Κλήμεντος¹⁵. Ὁ Κλήμης ἀντιπαραθέτων εἰς τὴν λέξιν «χώρα»¹⁶ τὴν λέξιν «πόλιν» μᾶς ἐπιτρέπει μετ' ἐπιφυλάξεως νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὑπὸ τοὺς ἐπισκόπους τοὺς χειροτονουμένους «κατὰ πόλεις» εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρήσωμεν τοὺς τῶν πόλεων, ὑπὸ δὲ τοὺς χειροτονουμένους «κατὰ χώρας», τοὺς τῶν χωρίων. Ἐπίσης ἔχομεν καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ Εὐσεβίου, ὁ ὁποῖος ἀναφερόμενος εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον, γράφει ὅτι ἔδρυσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον πολλὰς «Ἐκκλησίας»¹⁷. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς εἰς τὸ ἔργον του¹⁸, ὅταν χρησιμοποῖ τὴν λέξιν «Αἴγυπτον», ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, διὰ δὲ τὴν πόλιν τῆς Ἀλεξανδρείας μεταχειρίζεται τὴν λέξιν «πόλις»¹⁹, συνάγεται ὅτι ὁ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος ἔδρυσεν εἰς τὴν ἐκτὸς τῆς πόλεως τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπαιθρον χώραν πολλὰς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ἐνισχύεται νομίζω καὶ μὲ τὴν θέσιν τοῦ Ἰωάννου Ζηζιούλα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ὄρος «ἐκκλησία» κατὰ τὴν περίοδον τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων προϋποθέτει ἕδιον ἐπίσκοπον²⁰.

11. Ἀντιοχείας Ἰγνατίου, Φιλαδελφεῖς, 4, Β.Ε.Π., 2, 277,33-37. Ἰωάννου Ζηζιούλα, Μητρ. Περγᾶμου, ἐνθ' ἄνωτ., 145. Πρβλ. Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλίδου, Ἐπισκόπου Κατάνης, ἐνθ' ἄνωτ., 659.

12. Ρώμης Ἰππολύτου, Κείμενα τοῦ κατὰ πασῶν αἰρέσεων ἐλέγχου, Β.Ε.Π., 5, 199,19.

13. Α' Τιμ. 4,14. Β' Τιμ. 1,6.

14. Τίτου 1,5.

15. Ρώμης Κλήμεντος, Α' Κορινθίους, 42,4, Β.Ε.Π., 1, 30,3-6.

16. Ἐδῶ ἡ λέξις χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοιαν τῶν λατινικῶν *ager*, *pagus*, *rus* καὶ *vicus*. Πρβλ. Ἡλιοπούλεως Γενναδίου, Ἡ ὄνομασία τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, Ὁρθοδοξία 5 (1930), 579. Χ. Τσοῦβαλη, Χωρεπίσκοπος, Θ.Η.Ε., 12 (1968), 451.

17. Εὐσεβίου, ἐνθ' ἄνωτ., 2, 16,1. Β.Ε.Π., 19, 237,4-6.

18. Κατὰ τὸν Γ. Φλωρόφσκυ (Θ.Η.Ε., 5 (1964), 16) ὁ Καισαρείας Εὐσέβιος εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ μίαν συλλογὴν ἀλληλογραφίας τοῦ Ἀλεξανδρείας Διονυσίου, ἡ ὁποία τοῦ ἐχρησίμευσεν ὡς κυρία πηγὴ διὰ τὰ βιβλία ζ' καὶ ζ' τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας του.

19. Εὐσεβίου, ἐνθ' ἄνωτ., 7, 11,12, Β.Ε.Π., 20, 19,33-37, καὶ 7, 11,17, Β.Ε.Π., 20, 20,19-23.

20. Ἰωάννου Ζηζιούλα, Μητρ. Περγᾶμου, ἐνθ' ἄνωτ., 82. Πρβλ. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Ἡ σημασία..., 339-340.

Κατὰ τὸν Εὐσέβιον ὁ Νοουατιανὸς (Novatianus)²¹ ἐχειροτονήθη τὸ 250 μ.Χ. εἰς τὴν Ρώμην ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων, προερχομένων ἀπὸ «βραχὺ τι μέρος καὶ ἐλάχιστον τῆς Ἰταλίας»²², ἢ κατὰ τὸν Κύρου Θεοδώρητον ὑπὸ τριῶν «πολυχνίων» ἐπισκόπων²³. Ἐπίσης ὁ Εὐσέβιος εἰς τὴν περὶ Μοντανισμοῦ²⁴ ἔκθεσιν αὐτοῦ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι ἤλεγξαν τὴν ψευδοδιδασκαλίαν ταύτην, ὑπῆρχε καὶ κάποιος ἐπίσκοπος τῆς Φρυγίας «ἀπὸ Κουμάνης κώμης» ὀνόματι Ζωτικὸς²⁵. Ὁ δὲ Ἐφέσου Πολυκράτης, εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Ρώμης Βίκτωρα, κατὰ τὰ τέλη τοῦ β' αἰῶνος²⁶, γράφων περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα, ἀναφέρει ὅτι εἰς τὴν σύνοδον τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἀσίας ὑπῆρχον «πολλὰ πλήθη» ἐπισκόπων²⁷, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν F. Gillmann ἦσαν ὄχι μόνον ἐπίσκοποι πόλεων ἀλλὰ καὶ χωρίων²⁸. Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῆς φράσεως «τοὺς θωπεύοντας αὐτὸν ἐπισκόπους τῶν ὁμόρων ἀγρῶν τε καὶ πόλεων» τῆς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ἐξαπέλυσεν ἡ συνελθοῦσα τὸ ἔτος 268 μ.Χ. Σύνοδος τῆς Ἀντιοχείας²⁹ κατὰ τοῦ Ἀντιοχείας Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, συμπεραίνομεν ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀντιοχείας ὑπῆρχον χωρεπίσκοποι³⁰. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἱστορικὸς Σωζόμενος ἀναφέρει ὅτι εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἀραβίαν ὑπῆρχον ἐπίσκοποι εἰς τὰς κώμας, ὅπως καὶ εἰς τοὺς Μοντανιστὰς καὶ Νοουατιανούς τῆς Φρυγίας³¹. Ἐπίσης χωρεπίσκοποι ὑφίσταντο κατὰ τὸν Leclercq καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας Πόντου, Γαλατίας, Καππαδοκίας, Κιλικίας, Ἰσαυρίας καὶ Βιθυνίας³². Κατὰ δὲ τὸν Ἀρχιμανδρίτην Δαμασκηνὸν Παπανδρέου (νῦν μητροπολίτην Ἑλβετίας), ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ β' αἰῶνος ὑπῆρχον καὶ εἰς τὴν Ἀρμενίαν διεσπαρμένοι χριστιανοί³³, ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τοῦ γ'

21. Β. Ψευτογκᾶ, Νοουτιανός, Θ.Η.Ε., 9 (1966), 593.

22. Εὐσεβίου, ἐνθ' ἄνωτ., 6,43,8, Β.Ε.Π., 19, 380,10-12.

23. Κύρου Θεοδώρητου, Περὶ αἰρετικῆς κακομυθίας, 3,5, Migne, P.G., 83, 408A.

24. Παναγ. Χρήστου, Μοντανισμός, Θ.Η.Ε., 9 (1966), 72-75.

25. Εὐσεβίου, ἐνθ' ἄνωτ., 5,16,17, Β.Ε.Π., 19, 334,24. Πρβλ. Σάρδεων Μαξιμου, Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Θεσσαλονίκη 1972, 39.

26. Παναγ. Χρήστου, Πολυκράτης, Θ.Η.Ε., 10 (1967), 538.

27. Εὐσεβίου, ἐνθ' ἄνωτ., 5,24,8, Β.Ε.Π., 19, 343,2.

28. F. Gillmann, Das Institut der Chorbischofe im Orient, Munchen 1903,29.

29. Γερ. Κονιδάρη καὶ Ε. Κωνσταντινίδου, Ἀντιόχεια, Θ.Η.Ε., 2 (1963), 888 καὶ 910. Γεωργ. Μεταλληνου, Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, Θ.Η.Ε., 10 (1967), 215.

30. Εὐσεβίου, ἐνθ' ἄνωτ., 7,30,10 Β.Ε.Π., 20, 36,30-31. καὶ 6, 11,2, Β.Ε.Π., 19, 357,11-13. Πρβλ. Βασ. Στεφανίδου, ἐνθ' ἄνωτ., 98.

31. Σωζόμενου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 7,19. Migne, P.G., 67, 1476.

32. J. Ch. Hefele - H. Leclercq, ἐνθ' ἄνωτ., 1199.

33. Δαμασκηνου Παπανδρέου, Ἀρχιμ. (νῦν Μητροπολίτου Ἑλβετίας), Ἱδρυσις καὶ ὀργάνωσις τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου μετ' εἰσαγωγῆς. Μελέτη ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ, Ἀθήναι 1966, 58.

αἰῶνος, ἡ Μεγάλη Ἀρμενία ἦτο ἐν ἐπίσημον χριστιανικὸν κράτος «*deposuit pharetras Armenius*»³⁴ καὶ ὅτι εἰς τὰ χωρία τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας ὑπῆρχον ὠργανωμένοι ἐλληνίζουσαι κοινότητες μετὰ τῶν προεστώτων αὐτῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἐπισκόπων³⁵.

Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, κατὰ τὸν Χρυσόστομον Παπαδόπουλον, ἡ διοίκησις ἐμορφώθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν τῆς Αἰγύπτου. Αὕτη ἦτο ἄκρως συγκεντρωτικὴ. Ὀλόκληρος ἡ Ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας ἀπετέλει οἰονεὶ μίαν μητροπολιτικὴν ἐπαρχίαν. Δὲν εἶχε μητροπόλεις, καθ' ἣν ἔνοιαν αὐταὶ ἐμορφώθησαν ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ἐπισκοπὰς ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον. Μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω ἐπισκοπῶν ἀπετέλουσαν τινὲς τὰς οὕτω καλουμένας «μητροπολίτιδας Ἐκκλησίας» (Ἐρμούπολις, Κάβασα, Πηλούσιον, Λεοντόπολις, Ὁξύρυγχος, Ἀντινόεια καὶ Πτολεμαῖς), ἄνευ ὅμως μητροπολιτικῶν δικαίων, ἦτοι τῆς χειροτονίας ἐπισκόπων καὶ τῆς συγκλήσεως ἐπαρχιακῶν συνόδων. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἦτο ὁ μόνος μητροπολίτης τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος ἐχειροτόνει πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς ἐπισκόπους τοῦ ἡ ἔδιδεν ἐντολὴν πρὸς χειροτονίαν αὐτῶν. Αἱ ὑποθέσεις ἤττονος σπουδαιότητος πολλάκις ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν ἐξέτασιν αὐτοῦ, διὰ δὲ τὰς ὑποθέσεις μείζονος σπουδαιότητος ἀνέθετε καθήκοντα ἐξάρχου ἢ ἐξεταστοῦ εἰς ἐπίσκοπον τινά. Εἰδικῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς τὴν ὁποίαν «τὸ ἐνοριακὸν σύστημα ἐν τῇ διοργανώσει τοῦ πολιτεύματος τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἱστορικῶς διεπιστώθη ἐνωρίτερον ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ Ἐκκλησίᾳ», ὑπῆρχον οἱ πρεσβύτεροι, οἱ ὁποῖοι φέροντες τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου, συμμετεῖχον ἐνεργῶς εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐχειροτόνουν αὐτόν³⁶. Ἐὰν ὅμως δεχθῶμεν τοῦτο, εὐκόλως νομίζω καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, μαζὶ μὲ τὸν Βασίλειον Σταυρίδην, ὅτι ὑπὸ τοὺς πρεσβυτέρους τούτους ἐξυπονοοῦνται οἱ χωρεπίσκοποι³⁷. Ἄλλωστε οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τὰ τέλη τοῦ γ' αἰῶνος ἔφθανον τοὺς ἑκατόν³⁸. Τέλος, κατὰ τὸν Ἰωάννην Ζηζιούλαν ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος μέχρι

34. Τοῦ ἰδίου, ἐνθ' ἄνωτ., 65.

35. Τοῦ ἰδίου, ἐνθ' ἄνωτ., 58-59. Πρβλ. Α. Harnack, ἐνθ' ἄνωτ., 748-749.

36. Ἐρωτύμου, Ἐπιστολὴ 146, Migne, P.L., 22, 1194. Εὐτυχίου, Χρονικὸν Γ', 982. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια 1935, 473-476, 480, 483. Πρβλ. Νουβίας Ἀνθίμου, ἐνθ' ἄνωτ., 141. Κ. Ν. Παπαδοπούλου, Λειτουργικὰ σημειώματα, Κληρονομία, 12 (1980), 8-9. Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλίδου, Ἐπισκόπου Κατάνης, ἐνθ' ἄνωτ., 427.

37. Βασιλείου Σταυρίδου, Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Α', Ἀπ' ἀρχῶν μέχρι τοῦ 642, Θ.Η.Ε., 2 (1963), 51.

38. Τοῦ ἰδίου, ἐνθ' ἄνωτ., 2 (1963), 52. Πρβλ. Γ. Κ. Σκαλιέρη, Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ κλίμα καὶ ἡ δικαιοδοσία αὐτοῦ, Ἀθήναι 1927, 7. Κουζίκου Καλλινίκου, Ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ΚΠολις 1930, 33. Γερ-

καὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξανδρείας Δημητρίου (182-232 μ.Χ.) ὁμιλεῖ περὶ «παροικίας» (ἐνικὸς ἀριθμὸς) εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, καὶ μόνον μετὰ ταῦτα ποιεῖται λόγον περὶ κατ' Ἀλεξανδρείαν «παροικιῶν». Τὰ χρονικὰ αὐτὰ ὅρια συμπίπτουν πρὸς τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκτὸς τῶν πόλεων καὶ τὴν παγίωσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν χωρεπισκόπων. Δὲν εἶναι συνεπῶς ἀπίθανον, συμπεραίνει ὁ ὡς ἄνω συγγραφεύς, αἱ κατ' Ἀλεξανδρείαν «παροικίαι», μετὰ τῶν ὁποίων ἐμφανίζεται συνδεδεμένος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλεξανδρείας Δημητρίου καὶ ἐξῆς νὰ ἦσαν χωρεπισκοπαί³⁹. Εἰς ἐνίσχυσιν τῆς θέσεως ταύτης ἔρχεται καὶ ἡ ἔρευνα τῶν λειτουργικῶν κειμένων τῆς Αἰγύπτου, τὰ ὁποῖα, ὡς ὑποδεικνύει ὁ Παναγιώτης Τρεμπέλας, παραμένουν ἀνεξήγητα, ἐὰν οἱ μεταγενεστέρως φερόμενοι ὡς «πρεσβύτεροι» Ἀλεξανδρείας κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας δὲν θεωρηθοῦν ὡς χωρεπίσκοποι⁴⁰.

Πάντως, μὲ τὴν ἐγκατάστασιν ἐπισκόπων εἰς τὰς μικρὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἐμφανίζονται οἱ χωρεπίσκοποι⁴¹, οἱ ὁποῖοι κατ' οὐδὲν διέφερον ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ κυβερνητικὴν ἢ ποιμαντικὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων τῶν πόλεων⁴², καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀπεδίδοτο οὐδεμίαν ἰδιαιτέρα ὀνομασία, διακρίνουσα τούτους ἀπ' ἐκείνων⁴³.

σίου Κονιδάρη, Ἀρχιεπίσκοπος, Θ.Η.Ε., 3 (1963), 322. Παναγιώτου Χρήστου, Ἄρειος, Θ.Η.Ε., 3 (1963), 93. Τοῦ Ἰδίου, Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος, Θ.Η.Ε., 2 (1963), 103.

39. Ἰωάννου Ζηζιούλα, Μητροπ. Περγάμου, ἐνθ' ἄνωτ., 83-84. Πρβλ. Κ. Ν. Παπαδοπούλου, Λειτουργικά..., ἐνθ' ἄνωτ., 9.

40. Παναγ. Τρεμπέλας, Μικρὸν Εὐχολόγιον, I, Ἀθήναι 1950, 216. Πρβλ. Κ. Ν. Παπαδοπούλου, Λειτουργικά..., ἐνθ' ἄνωτ., 9.

41. Παντελεήμονος Ροδοπούλου, Μητροπ. Τυρολόης κλπ., Μαθήματα Καν. Δικαίου, ἐνθ' ἄνωτ., 167-168. Δημ. Βακάρου, Πρωτοπρ., ἐνθ' ἄνωτ., 289. Πρβλ. J. Ch. Hefele - H. Leclercq, Histoire..., ἐνθ' ἄνωτ., 1199. Νεοκαϊσαρείας Ἀμβροσίου, Περὶ Χωρεπισκόπων, Ὁρθοδόξια, 1 (1926-1927), 238. Παν. Πουλίτσα, Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας Ἰδία ἐπὶ ἐκλογῆς ἐπισκόπων, Α', Ἀθήναι 1946, 272-273. Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλίδου, Ἐπισκόπου Κατάνης, ἐνθ' ἄνωτ., 92-93.

42. Πρβλ. Μ. Σακελλαροπούλου, Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, Ἀθήναι 1898, 208. Ἀμίλικα Ἀλιβιζάτου, Τὸ Κανονικὸν ..., 9-12. Μιχαήλ Θεοτοκᾶ, Νομικὰ καὶ ἱστορικὰ μελετήματα, Ἀθήναι 1947, 23. Παντελεήμονος Ροδοπούλου, Μητροπολίτου Τυρολόης καὶ Σερεντίου, Ἐκκλησιαστικὴ θεώρησις τοῦ τριακοστοῦ τετάρτου Ἀποστολικοῦ Κανόνος, Κληρονομία, 11 (1979), 8-9. Τοῦ Ἰδίου, Μαθήματα..., ἐνθ' ἄνωτ., 139.

43. Πρβλ. J. Ch. Hefele - H. Leclercq, ἐνθ' ἄνωτ., 1, 25-26. Τοῦ Ἰδίου ἐνθ' ἄνωτ., 2, 1199. Νεοκαϊσαρείας Ἀμβροσίου, ἐνθ' ἄνωτ., 238. Χρήστου Τσοῦβαλη, Χωρεπίσκοπος, ἐνθ' ἄνωτ., 451. Εὐαγγέλου Κ. Μαντζουνέα, Πρωτοπρεσβυτέρου, Αἱ ἐξουσίαι τῶν βοθηθῶν ἐπισκόπων καὶ τιτουλάριοι μητροπολιταὶ ἐν τῇ Ἑλλαδικῇ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθήναι 1974, 9. Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλίδου, Ἐπισκόπου Κατάνης, ἐνθ' ἄνωτ., 91.

Δυστυχῶς ὅμως πολὺ ἔνωρίς, χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ δυνάμεθα νὰ τὸ καθορίσωμεν χρονικῶς, —ἐφ' ὅσον αἱ πηγαὶ δὲν εἶναι ἐν προκειμένῳ μόνον ἑλληπιεῖς ἀλλὰ καὶ ἀδιάφοροι ἔναντι τῆς ἱστορικῆς περιεργείας μας,— οἱ χωρεπίσκοποι ἤρχισαν νὰ ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν ἐπισκόπων τῶν πόλεων, ἐπειδὴ «οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἀγρῶν» ἐγκατεστάθησαν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῶν πόλεων ὡς ἐπίσκοποι εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦς ὑπαιθρον χώραν καὶ ἴσως ἐπειδὴ εἶχον τὴν ἡθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνδράμουν ὑπὲρ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας, τόσον προσωπικῶς ὅσον καὶ ὕλικῶς. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐθεμελίωκε, κατὰ τὸν Leclercq⁴⁴, σχέσεις ἀναλόγους πρὸς αὐτάς αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον μεταξὺ ἐνὸς ἀνθυπάτου καὶ τῶν κοινοτικῶν ἀρχόντων. Ἡ τοιαύτη λοιπὸν ἐξάρτησις πιθανὸν ἐπαγιώθη καὶ ἔγινε μεγαλύτερα κατὰ τὴν μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου (249-251 μ.Χ.) περίοδον, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὑπὲρ ποτε ἄλλοτε αἱ μικραὶ κοινότητες περιῆλθον εἰς μεγάλην πτωχείαν καὶ δυστυχίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν μικρῶν τούτων κοινοτήτων εὐρισκόμενοι «ἐπίσκοποι τῶν ἀγρῶν» περιῆλθον ὑπὸ τὴν πνευματικὴν κηδεμονίαν καὶ φροντίδα τῶν ἐπισκόπων τῶν πόλεων⁴⁵.

Οὕτω ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Θεόσκενος, κατὰ τὸν Εὐσέβιον, τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ γ' αἰῶνος⁴⁶ ἐχειροτόνησε καὶ προσέλαβε χωρεπίσκοπον «ἐπὶ σμικρὸν τινα χρόνον», τὸν μετέπειτα ἐκλεγέντα ἐπίσκοπον Λαοδικείας τῆς Συρίας Ἀνατόλιον, μετὰ τοῦ ὁποῖου «ἄμφω τῆς αὐτῆς προὔστησαν Ἐκκλησίας» καὶ μάλιστα «διάδοχον ἑαυτοῦ μετὰ τελευτὴν ποριεῖσθαι τῇ ἰδίᾳ παροικίᾳ προμνώμενος»⁴⁷. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Νάρκισσος (185-213 μ.Χ.) ἀπέκτησεν εἰς μεγάλην ἡλικίαν χωρεπίσκοπον τὸν «ἐκ τῆς Καππαδοκῶν γῆς» Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν διεδέχθη (213-251 μ.Χ.)⁴⁸.

44. J. Ch. Hefele - H. Leclercq, ἔνθ' ἄνωτ., 2, 1200.

45. Πρβλ. Γερ. Κονιδάρη, Ἀρχιεπίσκοπος, Θ.Η.Ε., 3 (1963), 322. Παύλου Μενεβίσογλου, Μητροπολίτου Σουηδίας, Οἱ ἐπισκοπικοὶ τίτλοι ἐν τῇ Ὀρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ, Ἐξένια Ἰακώβω Ἀρχιεπισκόφῳ Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς, Θεσσαλονίκη 1985, 182-183.

46. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 263 καὶ 268 μ.Χ. Ἰδε Τάσου Γριτσοπούλου, Ἀνατόλιος, Θ.Η.Ε., 2 (1963), 641.

47. Εὐσέβιου, ἔνθ' ἄνωτ., 7, 32, 21. Β.Ε.Π., 20, 41, 33-36. Πρβλ. Ἀποστολόλου Χριστοδούλου, Ἀρχιμανδρίτου, Δοκίμιον Ἐκκλησιαστ. Δικαίου, ΚΠολις 1896, 288 καὶ 300. Μ. Σακελλαροπούλου, ἔνθ' ἄνωτ., 208. Παμφίλου Μελλισσηνοῦ, Περὶ τοῦ κανονικοῦ μνημονεύματος τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπισκόπου, Ε.Α., 23 (1903), 138. Νικοδήμου Milash, Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μετ. Μ. Ἀποστολοπούλου, Ἀθῆναι 1927, 85. Νουβίαις Ἀνθίμου, Κανονικὸν καὶ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Α', Θεσσαλονίκη 1957, 133.

48. Εὐσέβιου, ἔνθ' ἄνωτ., 6, 11, 1-3, Β.Ε.Π., 19, 356, 43, 357, 19. Πρβλ. Νικοδήμου Milash, ἔνθ' ἄνωτ., 342 ὑποσ. 10. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, Ἀθῆναι 1970, 60.

Περὶ τῶν χωρεπισκόπων, θὰ παρέμβῃ ἀπὸ τοῦ δ' αἰῶνος ἡ Ἐκκλησία μὲ τοὺς κανόνας τῶν Τοπικῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς, προκειμένου νὰ διευθετήσῃ θέματα ἐξουσίας αὐτῶν, χωρὶς νὰ ἐπιφέρῃ οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐπισκοπικοῦ αὐτῶν βαθμοῦ, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ο Δ' ΑΙΩΝ.

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων (313 μ.Χ.) καὶ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἐκκλησίας ἤρχισαν νὰ διευθετῶνται συνοδικῶς πλέον τὰ ἀπασχολοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν προβλήματα. Μεταξὺ τῶν πολλῶν τούτων προβλημάτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς τὸ προσκήνιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τὸ θέμα τῆς καθόλου διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰ πρὸς τοὺς χωρεπισκόπους σχετιζόμενα θέματα.

Οἱ χωρεπίσκοποι, διὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους εἶδομεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, προσηρητήθησαν ἀρχικῶς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ κανονικὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων τῶν πόλεων. Βραδύτερον δὲ καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ δ' αἰῶνος φαίνεται ὅτι ὑπήχθησαν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ αὐστηρῶς διοικητικὴν ἐξουσίαν καὶ ἔφερον τὸ ὄνομα μιᾶς μεγάλης περιφερείας, ὄνομα τῆς ὁποίας ἦτο δυνατὸν νὰ φέρουν περισσότεροι τοῦ ἐνὸς χωρεπίσκοποι¹. Κατὰ τὸν Ἰωάννην Εὐταξίαν, ἡ μόνη διαφορὰ τῆς ἐξουσίας αὐτῶν πρὸς τὴν τῶν κυρίων ἐπισκόπων ἦτο ὅτι οἱ χωρεπίσκοποι αὐτοὶ δὲν εἶχον ἐπισκοπὴν ἰδίαν, ἀνεξάρτητον τῆς δικαιοδοσίας ἄλλου, ἀλλ' ἐχειροτονοῦντο διὰ νὰ ἐνεργοῦν βοηθητικῶς καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ κυρίου ἐπισκόπου τὰ τῆς ἀρχιερατικῆς ἐξουσίας ἐκεῖ ἔνθα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ οὗτος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐχειροτονοῦντο παρὰ μόνον τοῦ ἐπισκόπου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐπισκοπὴν καθίσταντο καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ρητὴν ἄδειαν ἔπρεπεν ἐκάστοτε νὰ λαμβάνουν προκειμένου νὰ ἐνεργήσουν σπουδαιότερας ἀρχιερατικὰς πράξεις².

Οἱ οὕτω πῶς ἐμφανιζόμενοι ἀπὸ τοῦ δ' αἰῶνος ἐπίσκοποι εἰς τὰ χωρία πάσης σχεδὸν ἐπισκοπικῆς περιφερείας ἦσαν οἱ χωρεπίσκοποι³, οἱ ὁποῖοι εἶχον, κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Χρῦσανθον, καθέδρας ἰδίας εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκοντο πάντοτε καὶ ἐκατασταίνοντο ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως ὅχι

1. Mansi, c.c., 2,548.

2. Ἰωάννου Εὐταξίου, Τὰ περὶ ἱερατικῆς ἐξουσίας, Ἀθήναι 1872, 257-258. Μητροπολίτου Τυρολόης καὶ Σερεντίου Παντελεήμονος Ροδοπούλου, Συμεὼν Θεσσαλονίκης καὶ ἡ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, Κληρονομία, 13 (1981), 292. Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλίδου, Ἐπισκόπου Κατάνης, ἐνθ' ἄνωτ., 659.

3. Γεωργίου Ἀναστασιάδου, Μ. Οἰκονόμου, Σημειώσεις Ἐκκλησιαστ. Δικαίου, πολυγρ., Χάλακη 1959, 55. Πρβλ. H. L e c l e r c q, ἐνθ' ἄνωτ., 1208-1211.

δι' ἄλλο παρὰ μόνον διὰ τὸ νὰ ἐπισκέπτονται τὰς ψυχὰς ἐκείνων ὅπου ἑκατοίκουν εἰς τήνδε ρητῶς τὴν κώμην ἢ τήνδε τὴν μικρὰν πόλιν»⁴. Εἰς τοὺς χωρεπισκόπους αὐτοὺς ἐδίδετο τὸ δικαίωμα νὰ χειροθετοῦν τὸν κατώτερον κληρὸν, ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, τὴν ὁποῖαν ἕμως ὤφειλον νὰ ἔχουν διὰ τὰς χειροτονίας τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων⁵. Τοῦτο δύναται τις νὰ διαπιστώσῃ μετὰ τῶν ἐρμηνευτῶν τῶν Κανόνων Ἀριστηνοῦ, Βαλσαμῶνος καὶ Ζωναρᾶ⁶ εἰς τὸν ιγ' Κανόνα τῆς Συνόδου τῆς Ἀγκύρας, ἢ ὅποια ἔγινε τὸ ἔτος 314 μ.Χ.⁷. Διὰ τοῦ Κανόνος τούτου ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς χωρεπισκόπους τὸ δικαίωμα τοῦ χειροτονεῖν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἐπισκόπου, χωρὶς νὰ παραθεωρεῖται τὸ ἐπισκοπικὸν αὐτῶν ἄξιωμα⁸.

Ἡ συγκληθεῖσα περὶ τὸ 315 μ.Χ. εἰς τὴν Νεοκαισάρειαν Σύνοδος διακρίνει σαφῶς τοὺς χωρεπισκόπους τῶν ἐπιχωρίων πρεσβυτέρων⁹ καὶ ἀναγνωρίζει τοὺς χωρεπισκόπους ὡς ἐπέχοντας θέσιν τῶν 70 Ἀποστόλων¹⁰. Ὡς ἐκ τούτου διὰ τοῦ ιδ' Κανόνος αὐτῆς, ὅπως καὶ ἡ Σύνοδος ἢ ὅποια συνήλθεν εἰς τὴν Ἀγκυραν, οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν, κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ τῶν χωρεπισκόπων σκοπεῖ¹¹, ἀλλὰ μόνον ἐπιβάλλει ἐμμέσως εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ δικαιώματος τῆς χειροτονίας πρεσβυτέρων καὶ διακόνων¹². Παρὰ ταῦτα νεώτεροι δυτικοὶ θεολόγοι, ἀλλὰ καὶ ἡμέτεροι ὑποστηρίζουν τὸ ἀντίθετον¹³, ὃ δὲ Ἀναστάσιος Διομ. Κυριακὸς διατείνεται ὅτι «οἱ χωρεπίσκοποι ἀπὸ τοῦ δ' αἰῶνος ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσιν» καὶ ὅτι τὴν θέσιν των ἔλαβον οἱ «πρεσβύτεροι ἐν χωρίοις», ἐπειδὴ οἱ ἐπίσκοποι τῶν πόλεων, «ἤθελον τὸ ἐπισκοπικὸν ἄξιωμα νὰ εἶναι σπάνιον καὶ ἰσχυρόν»¹⁴. Πάντως εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Νεοκαισαρείας μετὰ τῶν 24 ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι συνήλθον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Βιταλίου ἢ Οὐϊτελίου, ὑπῆρχον δύο χωρεπίσκοποι τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας. Ὁ μὲν πρῶτος

4. Ἰεροσολύμων Χρυσάνθου, Συνταγμάτιον, Τεργόβυστον 1715, 52.

5. Μ. Σακελλαροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., 209. Ν. Milash, ἐνθ' ἄνωτ., 389-390.

6. Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, ἐνθ' ἄνωτ., Γ', 47-48.

7. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι, Ἀθήναι 1949, 161 καὶ 156.

8. Πρβλ. Νεοκαισαρείας Ἀμβροσίου, ἐνθ' ἄνωτ., 239. Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλίδου, Ἐπισκόπου Κατάνης, ἐνθ' ἄνωτ., 434.

9. Κανὼν ιγ'. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἄνωτ., 168.

10. Κανὼν ιδ'. Τοῦ Ἰδίου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἄνωτ., 168-169.

11. Πρβλ. Μ. Σακελλαροπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., 208. Νεοκαισαρείας Ἀμβροσίου, ἐνθ' ἄνωτ., 239.

12. Πηδάλιον, 395, ὑποσ. 1.

13. E. Valton, D.T.C., 5, 2,1707. Πρβλ. Χρ. Τσοῦβαλη, Χωρεπίσκοπος, ἐνθ' ἄνωτ., 452.

14. Ἀναστασίου Διομήδους Κυριακοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Α', Ἀθήναι 1881, 351.

υπέγραψεν 9ος τὰ πρακτικὰ ὡς Στέφανος, χωρεπίσκοπος Καππαδοκίας, ὁ δὲ δευτέρος ὡς 16ος υπέγραψε μὲ τὸ ὄνομα Ρόδων, χωρεπίσκοπος Καππαδοκίας¹⁵.

Εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας τὸ 325 μ.Χ. μεταξὺ τῶν 318 Πατέρων, οἱ ὅποιοι υπέγραψαν τὸν Ὅρον, ἦσαν ἐκτὸς ἀπὸ 3 πρεσβυτέρους καὶ 28 χωρεπίσκοποι, ἐκ τῶν ὁποίων, κατὰ τὸν Κυζίκου Καλλίνικον, οἱ μὲν 15 ἀνήκον εἰς τὰς ἐπαρχίας: Κοίλης Συρίας, Κιλικίας, Καππαδοκίας, Ἰσαυρίας καὶ Βιθυνίας, οἱ δὲ 13 ἦσαν ἀδήλων ἐπαρχιῶν¹⁶. Ἀντιθέτως, ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἀναφέρει ὅτι παρεκάθησαν εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον μόνον 15 χωρεπίσκοποι. Τοῦτο ἴσως ἐπειδὴ δὲν ὑπελόγισε τοὺς χωρεπισκόπους ἀδήλων ἐπαρχιῶν. Καὶ συμπληρῶνει ὅτι ὁ Συριακὸς κατάλογος ἀναγράφει 14 χωρεπισκόπους, ὁ ἄρμενικὸς μόνον 13 καὶ ὁ κοπτικὸς 5¹⁷. Ἐπίσης εἰς τὴν αὐτὴν Σύνοδον παρίστανται ὡς ἐπέχοντες τὸν τόπον: α) τοῦ ἐπισκόπου τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης Λέοντος, οἱ ἐπίσκοποι Πασχαλῖνος καὶ Λουκέντιος¹⁸, β) τοῦ Κωνσταντίας Ὀλυμπίου, ὁ ἐπίσκοπος Ἐπιφάνιος¹⁹, γ) τοῦ Μοψουεστίας Βασιανοῦ, ὁ χωρεπίσκοπος Σωφρόνιος²⁰, δ) τοῦ Ἀραβισοῦ Ἀδολίου, ὁ χωρεπίσκοπος Ἀδέλφις²¹, ε) τοῦ Λαοδικείας Μεσσαλίνου, ὁ χωρεπίσκοπος Ἀδελφος²² καὶ ς) τοῦ Τενέδου Φλωρεντίου, ὁ χωρεπίσκοπος Εὐέλπιστος²³. Ὁ Κυζίκου Καλλίνικος ὑποστηρίζει ὅτι οἱ χωρεπίσκοποι, οἱ ὅποιοι παρεκάθησαν εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἦσαν 28 ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 13 ἦσαν ἀδήλων ἐπαρχιῶν. Τὴν ὑπαρξίν δὲ τούτων εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας βεβαιοῖ, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, καὶ ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας μὲ τὴν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου ἐπιστολὴν τῆς καθῶς καὶ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος εἰς τὴν ιζ' (sic) ἑορταστικὴν ἐπιστολὴν του²⁴, Κατὰ τὸν Παναγιώτην Δημητρώπουλον, ἡ ἀνωτέρω 19η (καὶ οὐχὶ 17η) ἑορταστικὴ ἢ πασχάλιος ἐπιστολὴ τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου, ἡ ὁποία ἐγράφη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Πάσχα τοῦ 347, ἀναφέρει τοὺς νέους διορισμοὺς χωρεπισκόπων μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀρείου εἰς Πανόπολιν. Οὗτος ἐτοποθετήθη εἰς Πανόπολιν, ἐπειδὴ ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς Ἀρτέμιος ἐπιθυμοῦσε τοῦτο,

15. Mansi, c.c., 2, 548.

16. Κυζίκου Καλλίνικου, Ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος μετὰ τινων συμπληρωμάτων - Ἱστορικὴ μελέτη, ΚΠολις 1930, 100-108.

17. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Περὶ χωρεπισκόπων καὶ τιτουλαρίων ἀρχιερέων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ, Ἀθήναι 1935, 13.

18. Mansi, c.c., 6, 565.

19. Τοῦ Ἰδίου, ἐνθ' ἀνωτ., 6, 568.

20. Τοῦ Ἰδίου, ἐνθ' ἀνωτ., 6, 569.

21. Τοῦ Ἰδίου, ἐνθ' ἀνωτ., 6, 572.

22. Τοῦ Ἰδίου, ἐνθ' ἀνωτ., 6, 577.

23. Τοῦ Ἰδίου, ἐνθ' ἀνωτ., 6, 577.

24. Κυζίκου Καλλίνικου, ἐνθ' ἀνωτ., 107.

λόγω τῆς προκεχωρημένης ἡλικίας του καὶ τῆς ἀσθενείας τοῦ σώματός του²⁵.

Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὥρισεν ἀκριβέστερον τὰ τῆς ἐπαρχιακῆς ἢ μητροπολιτικῆς ὀργανώσεως (ε' καὶ ζ' Κανόνες) καὶ τὸν τῆς πρωτεύουσας τῆς ἐπαρχίας ἐπίσκοπον ὡς μητροπολίτην (δ' Κανών). Ἐπίσης, διὰ τοῦ ἡ' Κανόνος ὀρίζει περὶ τῶν Νοουατιανῶν, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ πρεσβύτεροι, οἱ ὁποῖοι προσήρχοντο εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μετὰ τοῦ ποιμνίου των, ἠδύναντο νὰ διατηρήσουν τὸ ἀξίωμα των ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον. Ἐὰν ὁμοίως ὑπῆρχεν, ὁ τέως Νοουατιανὸς ἐπίσκοπος ἢ θὰ ἐλάμβανε τὸν τίτλον καὶ τὴν τιμὴν τοῦ πρεσβυτέρου ἢ, ἐφ' ὅσον ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος ἤθελε, θὰ ἐλάμβανε τὸν τίτλον καὶ τὴν τιμὴν τοῦ χωρεπισκόπου, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχουν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πόλιν δύο κυρίαρχοι ἐπίσκοποι²⁶. Οὕτω ἡ Σύνοδος ἀνεγνώρισεν, ὅτι τὸ σύστημα τῶν χωρεπισκόπων δὲν ἦτο κώλυμα εἰς τὴν ἐνότητα τῆς ὅλης ἐπαρχίας. Τούναντίον δὲ μάλιστα, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διαταραχθείσης ἐνότητας, ἀπὸ τὴν προσέλευσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἐπισκόπων τῶν Νοουατιανῶν ἢ Καθαρῶν, ἐδέησεν ὅπως ὁ πρότερον σχισματικὸς ἐπίσκοπος τεθῆ ὡς χωρεπίσκοπος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὀρθοδόξου ἐπισκόπου²⁷. Ἐπίσης, μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐπελήφθη καὶ τοῦ Μελιτιανοῦ σχίσματος καὶ ὑπεχρέωσε τὸν σχισματικὸν ἐπίσκοπον Λυκοπόλεως τῆς Θηβαΐδος Μελίτιον νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν Λυκοπόλιν φέρων τὸν ψιλὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου, ἄνευ τῆς παραμικρᾶς ἐνασχέσεως δικαιοδοσίας. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Μελιτίου χειροτονηθέντας 28 ἐπισκόπους καὶ πολλοὺς ἄλλους κληρικούς, οἱ ὁποῖοι ἐπιζητοῦντες νὰ ἀποκτήσουν ποιμνιον ἀνεστάτων τὴν Αἴγυπτον, ἐπέτρεψε νὰ παραμείνουν ὑποτασσόμενοι εἰς τοὺς νομίμους ἐπισκόπους καὶ νὰ δύνανται μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν νὰ τοὺς διαδεχθῶν, ἐφ' ὅσον θὰ εἶναι ἄξιοι καὶ θὰ ἐκλεγοῦν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ θὰ ἐπικυρωθῆ ἢ ἐκλογή των ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας²⁸.

25. Παναγιώτου Δημητροπούλου, *Μετάφρασις 19ης ἑορταστικῆς ἢ πασχαλίου ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Ἀθανασίου γραφεύσης ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Πάσχα τὸ 347, "Ἀπαντα τῶν Ἁγίων Πατέρων, Ἀπαντα Μεγάλου Ἀθανασίου, Ἐκδόσεις α' Ὁφελίμου βιβλίου", Ἀθῆναι 1977, 10, 263.*

26. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, *Οἱ ἱεροὶ Κανόνες...*, ἐνθ' ἄνωτ., 28-29. Πρβλ. *Ἐρμηνεία τοῦ Ζωναρᾶ εἰς τὸν ἡ' Κανόνα τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Πάλλη καὶ Πोटλῆ, ἐνθ' ἄνωτ., 2, 134.*

27. Ἀποστόλου Χριστοδούλου, *Ἀρχιμ.*, ἐνθ' ἄνωτ., 302. Νεοκασαρείας Ἀμβροσίου, ἐνθ' ἄνωτ., 240.

28. Σωκράτους, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, βιβλίον 2, κεφ. 9. Migne, P.G., 67, 80-81. Πρβλ. Κυζίκου Καλλινίκου, ἐνθ' ἄνωτ., 141-144. Β. Ν. Γιαννοπούλου, *Μελίτιος*, Θ.Η.Ε., 8 (1966), 976-978.

Τὸν δ' αἰῶνα²⁹, ἐξ ὅσων μᾶς πληροφορεῖ ὁ Σωζόμενος, ὑπάρχουν ἐπίσκοποι «οὐ πλόεως τινός, ἀλλὰ τιμῆς ἕνεκεν». Τρεῖς ἐκ τῶν ἐπισκόπων τούτων εἶναι οἱ Ἀάζαρος³⁰, Βάρσης³¹ καὶ Εὐλόγιος³², οἱ ὅποιοι διέπρεψαν μεταξὺ τῶν μοναχῶν τῆς Ἐδέσσης³³ τῆς Συρίας. Οὗτοι εἰς ἀνταμοιβὴν καὶ μόνον τῆς ἀρίστης αὐτῶν χριστιανικῆς καὶ ἰδίως μοναχικῆς πολιτείας ἀνεδείχθησαν εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ μάλιστα ἐντὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν μοναστηρίων³⁴.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, μετὰ τὴν εἰς ἐπίσκοπον χειροτονίαν του ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου διὰ τὴν ἐπισκοπὴν τῶν Σασίμων, ἐγένετο καὶ χωρεπίσκοπος τοῦ πατρὸς του, ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ Γρηγορίου, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 372 καὶ 374 μ.Χ.³⁵, ὁ δὲ ἱερὸς Αὐγουστίνος (354-430 μ.Χ.) κατὰ τὸ ἔτος 391 μ.Χ. τοῦ ἐπισκόπου Ἰππῶνος Βαλερίου, τὸν ὁποῖον καὶ διεδέχθη³⁶.

Ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας Βασίλειος διαρκῶς ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἐπάνδρωσιν τῶν θέσεων τῶν κληρικῶν, ὅχι μόνον διότι ἡ ἐπαρχία του ἤτο ἐκτεταμένη, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ ἐπὶ μέρους κοινότητες διηιρύνοντο καὶ ἠὺξάνοντο συνεχῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς γενικῆς στροφῆς πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Εἰς τὴν φροντίδα του αὐτὴν ἀνήκει καὶ ἡ ἀποστολὴ χωρεπίσκοπου εἰς τὸν ἐναγωνίως ἀναζητοῦντα διάδοχον, γέροντα ἐπίσκοπον Ἰννοκέντιον³⁷, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ ἀπευθύνει τὴν 81ην ἐπιστολὴν του³⁸.

Πέρα τῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς παρούσης ἐργασίας διατυπωθειῶν αἰτιῶν, αἱ ὁποῖαι περιώρισαν τὴν ἐξουσίαν τῶν χωρεπίσκοπων

29. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν εὐκόλως ἐξάγεται, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ δ' αἰῶνος, ἐφ' ὅσον εἰς αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ ἱστορικοῦ καὶ μάλιστα πρὸ τῆς ἐνδιαφεροῦσης ἡμᾶς πληροφορίας, ἀναγράφεται ἡ φράσις «οἱ ἐν τῇ Κωνσταντινίου βασιλείᾳ δηλωθέντες» ἡ ὁποία περιορίζει τὰ γεγονότα ἐντὸς τῶν χρονικῶν ὁρίων τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίου, τῆς τοποθετουμένης χρονικῶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 337 καὶ 361 μ.Χ.

30. Σωζόμενος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, βιβλ. 6, κεφ. 33. Migne, P.G., 67, 1392D-1393A.

31. Β. Στεφανίδου, ἐνθ' ἀνωτ., 207, ὑποσ. 33.

32. Σωζόμενος, ἐνθ' ἀνωτ., 6,34, P.G., 67, 1393C-1396A.

33. Εἰς τὸ κείμενον τὸ ὁποῖον διασώζεται ἀπὸ τὸν J. P. Migne συναντῶνται δύο γραφαί: Αἶδεσα καὶ Ἔδεσα.

34. Πρβλ. Μανουήλ Γεδεών, Ἀρχαίων ἐπισκοπῶν ἔργα δημόσια καὶ ἴδια, Ε.Α., 37 (1916), 154. Ἡλιοπλόεως Γενναδίου, Ἱστορία τοῦ Μ. Ρεύματος Σταμπούλ, 1949, 37. Σουηδίας Παύλου, Οἱ ἐπισκοπικοὶ τίτλοι ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Ξενία Ἀρχιεπ. Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς, Θεσσαλονικὴ 1985, 188, ὑποσ. 27.

35. Παναγ. Χρήστου, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Θ.Η.Ε., 4 (1964), 713. Ν. Milash, ἐνθ' ἀνωτ., 342, ὑποσ. 10.

36. Ποσσιδίου, Vita Augustini, P.L., 32,39-40. Πρβλ. H. Leclercq, Coadjuteur, D.A.C.L., 3, 2,2092-2094.

37. Παναγιώτου Χρήστου, Ὁ Μέγας Βασίλειος..., 78.

38. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 81η, Β.Ε.Π., 55, 112,22, 113,30. Πρβλ. Παναγιώτου Χρήστου, Ὁ Μέγας Βασίλειος..., 214.

κατὰ τὸν δ' αἰῶνα, δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν αἰτίαν ὅτι ἐχειροτόνουν, ἂν μὴ πάντες ὅπωςδὴποτε ἕμως μία μερὶς τούτων, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἐπὶ χρήμασι καὶ δὲν ἐπέλεγον ἄξια πρόσωπα διὰ τὸν κατώτερον κλῆρον. Περὶ τῶν τοιούτων ὑπερβασιῶν καὶ τῶν παραλείψεων, ἐμπεριστατωμένως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὰς 53ην³⁹ καὶ 54ην⁴⁰ ἐπιστολάς του, τὰς ὁποίας ἀποστέλλει πρὸς τοὺς χωρεπισκόπους τῆς ἐπαρχίας του. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύο ἐπιστολῶν συνάγεται, νομίζω, ὅτι μερικοὶ χωρεπίσκοποι συνετέλουν εἰς τὴν ἀνατροπὴν καὶ ἀναστάτωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐκοσμίας καὶ τάξεως. Διὰ τοῦτο οὐδεμία τῶν μετὰ ταῦτα ἀγίων τοπικῶν Συνόδων παρουσιάζεται ἀδιαφόρως ἔχουσα πρὸς τὰ συντελούμενα. Πᾶσαι τὴν τοῦ κακοῦ περιστολὴν διώκουσαι, ἀποφαίνονται ποικιλοτρόπως, περιορίζουσαι τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ἐξουσίας τῶν χωρεπισκόπων⁴¹.

Οὕτω ἢ κατὰ τὸ ἔτος 341 μ.Χ. συνελθοῦσα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας Σύνοδος, ἐνῶ διὰ τοῦ ἡ' αὐτῆς Κανόνος⁴² ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ἀνεπιλήπτους χωρεπισκόπους «διδόναι εἰρηνικὰς»⁴³, διὰ τοῦ ι' αὐτῆς Κανόνος⁴⁴, θέλουσα νὰ περιστείλῃ τὰς ὑπερβασίας τῶν χωρεπισκόπων, θέτει περιορισμὸν τινὰ τῆς αὐτοτελείας αὐτῶν, καὶ τοῦτο, κατὰ τὸν Νεοκαισαρείας Ἀμβρόσιον⁴⁵, διότι ὑπερεπήδων τὰ ὅρια τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν, ὡς αὕτη ἀποφαίνεται διὰ τῆς φράσεως «εἰδέναι τὰ ἑαυτῶν μέτρα». Αἱ ὑπερβασίαι τῶν χωρεπισκόπων, κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα, ἦσαν ὅτι «τινὲς τῶν χωρεπισκόπων ἐπεχείρουν ἱερεῖς χειροτονεῖν καὶ ἕτερα τινὰ ἐπισκοπικὰ δίκαια ἐνεργεῖν... μὴ ἐπιστρεφόμενοι τῶν ἐγχωρίων ἐπισκόπων»⁴⁶. Διὰ τοῦτο ὁ Ζωναρᾶς σχολιάζων τὸν Κανόνα γράφει: «Τούτοις οὖν τοὺς χωρεπισκόπους ἀπαιτεῖ ὁ κανὼν, μὴ παρεξιέναι τὴν οἰκειὰν τάξιν, οἰκονομεῖν δὲ τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς ἐκκλησίας καὶ ποιεῖν ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους καὶ ἐφορικιστάς, μήτε δὲ διάκονον χειροτονεῖν, μήτε πρεσβύτερον ἄνευ τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου, κἂν ἐπισκόπου χειροτονίας ἔτυχον οἱ χωρεπίσκοποι· ὁ δὲ τὸν κανόνα παραβαίνων καθαιρεθήσεται»⁴⁷.

Πάντως ἢ συνελθοῦσα μᾶλλον περὶ τὸ 343 μ.Χ. Σύνοδος τῆς Σαρδικῆς

39. Μ. Βασίλειου, Ἐπιστολὴ 53η, χωρεπισκόποις, Β.Ε.Π., 55, 87,36-88, 34. Πρβλ. Παναγιώτου Χρήστου, Ὁ Μέγας Βασίλειος..., 79.

40. Τοῦ Ἰδίου, Ἐπιστολὴ 54η, χωρεπισκόποις, Β.Ε.Π., 55, 88,36-89. 35. Πρβλ. Παναγιώτου Χρήστου, Ὁ Μέγας Βασίλειος..., 79.

41. Πρβλ. Ἰωάννου Εὐταξίου, ἐνθ' ἄνωτ., 258.

42. Ἀμίκα Ἀλιβιζάτου, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἄνωτ., 174.

43. Ἰακώβου (Γεωργίου) Πηλίδου, Ἐπισκόπου Κατάνης, ἐνθ' ἄνωτ., 566-568.

44. Ἀμίκα Ἀλιβιζάτου, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἄνωτ., 175.

45. Νεοκαισαρείας Ἀμβρόσιου, ἐνθ' ἄνωτ., 241.

46. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, ἐνθ' ἄνωτ., Γ', 142-143.

47. Τοῦ Ἰδίου, ἐνθ' ἄνωτ., 142. Πρβλ. Ν. Μίλας, ἐνθ' ἄνωτ., 389-390.

ἡ Σερδικῆς (εἰς τὴν σημερινὴν Σόφιαν τῆς Βουλγαρίας)⁴⁸ διὰ τοῦ ς' αὐτῆς Κανόνος⁴⁹ ἐπέφερε, κατὰ τὸν Νεοκαισαρείας Ἀμβρόσιον⁵⁰, σφοδρὸν κλονισμὸν εἰς τὸ σύστημα τῶν χωρεπισκόπων ὡς ἀπαγορεύουσα τὴν ἀνάδειξιν ἐπισκόπων εἰς τὰς κώμας, χώρας καὶ πολίχνας «ἵνα μὴ κατευτελίζηται τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα καὶ ἡ αὐθεντία». Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ἡ Σύνοδος, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς τὴν Λαοδικεῖαν τῆς Φρυγίας μεταξύ τῶν ἐτῶν 343 καὶ 381 μ.Χ. καὶ ἕως τὸ ἔτος 360 μ.Χ.⁵¹, ἐντέλλεται μὲ τὸν νζ' Κανόνα αὐτῆς⁵² ἀντὶ ἐπισκόπων εἰς κώμας καὶ χωρία νὰ τοποθετῶνται περιοδευταί⁵³, τοὺς δὲ ἤδη ὑπάρχοντας χωρεπισκόπους τοὺς ἀνέχεται ὑπὸ τὸν ὄρον «μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἐν τῇ πόλει». Κατὰ τὸν σχολιαστὴν Βαλσαμῶνα: «... Ὁ παρῶν κανὼν περιοδευτὰς παρακελεύεται γίνεσθαι καὶ μὴ ἐπισκόπους, ἵνα μὴ γένηται εὐκαταφρόνητος ἡ ἀρχιερωσύνη, ὡς μὴ ἐχούσης τῆς χώρας, ἐν ἧ ἔχειροτονήθη ὁ ἐπίσκοπος, πλῆθος ἀνθρώπων εἰς τιμὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης. Εἰ δὲ τινες, φησί, πρὸ τοῦ κανόνος κατεστάθησαν ἐν τοῖς τοιούτοις τόποις ἐπίσκοποι, μὴ ἐκβληθήτωσαν ἀλλ' ἔστωσαν ἐνεργοῦντες τὰ πάντα μετὰ εἰδήσεως τοῦ χειροτονήσαντος αὐτοὺς μητροπολίτου»⁵⁴.

Αἱ προαναφερθεῖσαι ἀπαγορευτικαὶ διατάξεις δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὴν τελείαν ἐξαφάνισιν, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὴν μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χωρεπισκόπων, παρὰ μόνον εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν κανονικῶν ὑπερβασιῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐπιπτον ὠρισμένοι ἐξ αὐτῶν. Τὸ ὅτι δὲν ἐμειώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρεπισκόπων, δύναται νὰ βεβαιωθῇ ἀπὸ διαφόρους ἱστορικὰς μαρτυρίας τοῦ δ' αἰῶνος, ὅπως εἶναι τὰ ἔπη τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου⁵⁵ καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Μ. Βασιλείου⁵⁶. Σχετικῶς μὲ τὰς δύο αὐτὰς μαρτυρίας ὁ Παναγιώτης

48. R. Janin, Σαρδική, Θ.Η.Ε., 10 (1967), 1163-1165. Ἡ λιοπόλεως καὶ Θείρων Γενναδίου, Ἱστορία τοῦ Οἰκουμηνικοῦ Πατριαρχείου, Α', Ἀθῆναι 1953, 66. Πρβλ. Σουηδίας Πάυλου, Ἡ Σύνοδος τῆς Σαρδικῆς, Ε.Π.Ε.Θ.Χ., 1 (1978), 187-209.

49. Ἀμίλικα Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἄνωτ., 187.

50. Νεοκαισαρείας Ἀμβρόσιου, ἐνθ' ἄνωτ., 241.

51. Ἀμίλικα Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἄνωτ., 196.

52. Τοῦ Ἰδίου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες..., ἐνθ' ἄνωτ., 207.

53. Ἱεροσολύμου Χρυσάνθου, ἐνθ' ἄνωτ., 53-54. Πρβλ. Πηδάλιον, ἐνθ' ἄνωτ., 441, ὑποσ. 1.

Ἐξ' ὅσον γνωρίζομεν, ἐκ μιᾶς ἐπιστολῆς ἀπευθυνομένης κατὰ τὸ ἔτος 307 ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Θμουέως εἰς τὸν ἐπίσκοπον Λυκοπόλεως, ἡ ὁποία δυστυχῶς δὲν διτηρήθη εἰμὴ εἰς λατινικὴν μετάφρασιν (Migne, P.G., 10, 1566) καὶ εἰς τὴν ὁποίαν γίνεται λόγος περὶ Circumeuntes, διαπιστώνομεν τὴν ὑπαρξίν τῶν περιοδευτῶν καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 343 μ.Χ.

54. Πάλλη καὶ Ποτλή, ἐνθ' ἄνωτ., Γ', 223.

55. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἐπη, 2,1,11, Περὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον, Β.Ε.Π., 62, 46,23-25. Πρβλ. Παναγ. Χρήστου, Ὁ Μέγας Βασίλειος, ἐνθ' ἄνωτ., 88. Κυζίκου Καλλινίκου, Ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ..., ἐνθ' ἄνωτ., 107-108.

56. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 24η, Β.Ε.Π., 55, 45,33. Ἐπιστολὴ 53η, Β.Ε.Π.,

Χρήστου διευκρινίζει, ότι ο διδόμενος υπό του Γρηγορίου αριθμός των 50 χωρεπισκόπων δέν είναι υπερβολικός, όπως δυνάμεθα νά εικάσωμεν από παραλλήλους ειδήσεις, αι όποϊαι διατηροϋνται εις έπιστολάς του Μεγάλου Βασιλείου, άν και αύται είναι άόριστοι. Οί χωρεπίσκοποι δέν ειχον σταθεράς έδρας, άλλ' ώρίζοντο δι' ώρισμένην περιοχήν χωρίων. Γράφων ο Μ. Βασίλειος προς τον Φιλάργιον 'Αρκηνόν σημειώνει: «έπεστείλαμεν τῷ χωρεπισκόπῳ τῶν τόπων», χωρίς ένδειξιν έδρας, άποφεύγει δέ εις όλας τās περιπτώσεις νά όνομάση έδραν, άκόμη και όταν είναι έκ τῶν πραγμάτων υποχρεωμένος νά μνημονεύση τὸ όνομα του χωρεπισκόπου, «Τιμόθεος ο χωρεπίσκοπος»⁵⁷. Τὸ αὐτὸ διαπιστώνεται και από την έπιστολήν προς Δρακόντιον του Μεγάλου 'Αθανασίου, ή όποία έγράφη περίπου τὸ 355 μ.Χ. και εις την όποϊαν δέν όνομάζεται ή έδρα «τῆς έπισκοπῆς τῆς χώρας» δια την όποϊαν έξελέγη ο μοναχός Δρακόντιος⁵⁸. Τέλος, πληροφοροϋμεθα έμμέσως την ύπαρξιν χωρεπισκόπων εις την 'Αλεξάνδρειαν έκ του 'Απολογητικοϋ δευτέρου ή άλλως 'Απολογητικοϋ κατά τῶν 'Αρειανῶν του Μεγάλου 'Αθανασίου, ο όποϊος έγράφη κατά τὸ 348 μ.Χ.⁵⁹.

Μετά τās άναφερθείσας μαρτυρίας του δ' αϊῶνος, δυνάμεθα συμπερασματικῶς νά εἴπωμεν ότι εις την 'Εκκλησίαν του Χριστου, πλην τῶν έπισκόπων εκείνων οί όποϊοι κέκτηνται πραγματικὴν ιεραρχικὴν δικαιοδοσίαν, ήτοι ποιμαντικὴν έξουσίαν εις ώρισμένας περιφερείας, υπάρχουν και οί έπίσκοποι εκείνοι οί όποϊοι στεροϋνται ταύτης. Τοϋτο προήλθεν έκ τῆς μεταβληθείσης συν τῷ χρόνῳ πνευματικῆς σχέσεως εις αϋστηρῶς διοικητικὴν έξάρτησιν τῶν έπισκόπων τῶν χωρίων ή χωρεπισκόπων από τους έπισκόπους τῶν πόλεων. Οϋτω μαρτυρεῖται υπό τῆς 'Εκκλησιαστικῆς 'Ιστορίας τῶν τεσσάρων πρώτων αἰῶνων, ότι υπῆρξαν έπίσκοποι, οί όποϊοι έξελέγοντο δια νά συντρέχουν επιτροπικῶς εις την ποιμαντορίαν έπαρχιούχων έπισκόπων, υπό τῶν όποϊων και έχειροτονοϋντο.

Τοιοϋτοι ήσαν: α) οί χωρεπίσκοποι με τὸ όνομα μιᾶς μεγάλης περιφερείας, τὸ όνομα τῆς όποϊας ήδύναντο νά έχουν δύο ή και περισσότεροι⁶⁰,

55, 87,36-88, 34. 'Επιστολή 54η, Β.Ε.Π., 55, 88,36-89, 35. 'Επιστολή 55η, Β.Ε.Π., 55, 90,20. 'Επιστολή 125η, Β.Ε.Π., 55, 153,9. 'Επιστολή 142α, Β.Ε.Π., 55, 169,31. 'Επιστολή 143η, Β.Ε.Π., 55, 170,9. 'Επιστολή 155η, Β.Ε.Π., 55, 179,15. 'Επιστολή 169η, Β.Ε.Π., 55, 193,9. 'Επιστολή 226η, Β.Ε.Π., 55, 274,18 και 'Επιστολή 291η, Β.Ε.Π. 55, 351,10-352,10.

57. Παναγιώτου Χρήστου, 'Ο Μ. Βασίλειος..., ένθ' άνωτ., 88-89.

58. Μ. 'Αθανασίου, 'Επιστολή προς Δρακόντιον, 1, Β.Ε.Π., 33, 171,18 Πρβλ. Β.Ε.Π., 30,26.

59. Μ. 'Αθανασίου, 'Απολογητικός Δεύτερος, 85,3, Β.Ε.Π., 31, 119,21-24. Πρβλ. Β.Ε.Π., 30,21.

60. Mansi, c.c., 2, 548.

β) οἱ ἐπίσκοποι οἱ ὁποῖοι κατεῖχον ἀποψιλωμένως τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τὰ ἀπορρέοντα ἐκ τοῦ βαθμοῦ δικαιώματα⁶¹, γ) οἱ περιοδεύται ἐπίσκοποι χωρὶς νὰ ἔχουν ἐπισκοπικὴν ἔδραν⁶², δ) οἱ χωρεπίσκοποι χωρὶς νὰ ἔχουν ἐπισκοπικὴν ἔδραν⁶³, ε) οἱ ἐπίσκοποι, «οὐ πόλεως τινός, ἀλλὰ τιμῆς ἕνεκεν»⁶⁴, ς') οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι ἐξελέγοντο, ἵνα μετὰ τοῦ γηραιοῦ κυριάρχου ἐπισκόπου «ἄμφω τῆς αὐτῆς προστώσιν Ἐκκλησίας», προκειμένου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κυριάρχου ἐπισκόπου νὰ διαδεχθοῦν τοῦτον⁶⁵ καὶ ζ) οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι ἐξελέγοντο διὰ νὰ βοηθήσουν γέροντας ἐπισκόπους, ἐπειδὴ «ὁ τόπος μέγας καὶ περιβόητος... καὶ οἱ καιροὶ χαλεποί, μεγάλου χρεῖαν ἔχοντες κυβερνήτου, διὰ τὰς συνεχεῖς ζάλας καὶ τοὺς ἐπανισταμένους κλύδωνας»⁶⁶.

Ἄρα ἐπίσκοποι τινες ἢ μητροπολιταὶ⁶⁷, εἴτε ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῆς ἐπαρχίας των, εἴτε ἕνεκα τοῦ γήρατός των, ἐλάμβανον χωρεπίσκοπους εἰς τὴν διαποίμανσιν τοῦ ἑαυτῶν ποιμνίου, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο ἐν ἀνάγκῃ καὶ νὰ ἀναπληρώσουν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπισκοπικῶν των καθηκόντων, ἀκόμη δὲ καὶ νὰ τοὺς διαδεχθοῦν μετὰ θάνατον.

(Συνεχίζεται)

61. Σωκράτους, ἔνθ' ἄνωτ., βιβλ. 1, κεφ. 9, Migne, P.G., 67, 80A-81B. Β. Ν. Γιαννοπούλου, ἔνθ' ἄνωτ., 976-978.

62. Ἴδε ἄνωτ. ὑποσημ. 50 καὶ 51.

63. Ἴδε ἄνωτ. ὑποσημ. 17, 18, 19, 20, 21, 22 καὶ 54.

64. Ἴδε ἄνωτ. ὑποσημ. 28 καὶ 30.

65. Ἴδε ἄνωτ. Α' Κεφ., ὑποσημ. 57.

66. Ἴδε ἄνωτ. ὑποσημ. 35.

67. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱεροὶ Κανόνες..., ἔνθ' ἄνωτ., 27. Πρβλ. Παντελεήμονος Ροδοπούλου, Μητρ. Τυρολόης καὶ Σερεντίου, Μαθήματα..., ἔνθ' ἄνωτ., 168-169. R. J a n i n, Μητρόπολις, Θ.Η.Ε., 8 (1966), 1130-1131.